А. В. ЗІНЬКЕВІЧ,
настаўніца вышэйшай катэгорыі гімназіі № 2 г. Наваполацка

ЯКУБ КОЛАС. «ДЗЯДЗЬКА-КУХАР»

(урок у VII класе)

М э т ы: дапамагчы вучням асэнсаваць ідэйны змест твора, правесці назіранні і выявіць прыёмы стварэння літаратурнага героя, вызначаць іх мастацкую ролю, садзейнічаць фарміраванню медыякампетэнцый вучняў у час працы з рознымі крыніцамі інфармацыі.

З а д а ч ы: садзейнічаць выпрацоўцы ўмення характарызаваць вобраз літаратурнага героя праз яго ўчынкі; на аснове зместу твора выхоўваць у вучняў пачуццё роднасці, духоўнай еднасці з блізкімі людзьмі, павагу і ўдзячнасць родным за іх любоў і клопаты.

Т ы п у р о к а: вывучэнне новага матэрыялу.

Т э х н а л о г і я: развіццё крытычнага мыслення праз пісьмо і чытанне.

А б с т а л я в а н н е: вучэбны дапаможнік па беларускай літаратуры для VII класа, мультымедыяпрэзентацыя, каляровы партрэт Якуба Коласа, выстава кніг пісьменніка і ілюстрацыі мастакоў да яго твораў.

Э п і г р а ф: Усе дарослыя спачатку былі дзецьмі, толькі мала хто з іх пра гэта помніць *(Антуан дэ Сэнт-Экзюперы)*.

Ход урока

I. Арганізацыйна-матывацыйны момант. Падрыхтоўка да ўспрыняцця тэмы ўрока.

Н а с т а ў н і к. Добрае вырастае толькі на добрай глебе, калі жывіцца гаючай вадой. Такой глебай, грунтам для кожнага з нас з'яўляецца сям'я, а жывой вадой — навучанне і прыклад старэйшых. Дома вы прачыталі ўрывак «Дзядзька-кухар» з паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». (*Пастаноўка мэты ўрока.*) Сёння мы больш падрабязна спынімся на майстэрстве Якуба Коласа ў абмалёўцы характару дзядзькі Антося, паглыбім веды пра лад жыцця тагачасных беларусаў. Для таго каб пачаць працаваць над урыўкам, успомнім падзеі, якія апісвае аўтар, і выканаем літаратурны дыктант.

Заданне. Самастойна дапішыце выказванне або аднавіце слова на месцы пропуску.

1. Аўтарам паэтычных твораў «На рэчцы», «Дарэктар», «Дзядзька-кухар» з'яўляецца... *(...Якуб Колас)*, сапраўднае прозвішча якога... *(...Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч)*.

2. Гэта ўрыўкі з паэмы Якуба Коласа... *(...«Новая зямля».)*

3. Які матэрыял пакладзены ў аснову паэмы «Новая зямля»? *(Жыццё сям'і паэта.)*

4. Галоўным героем раздзела «Дзядзька-кухар» з'яўляецца... *(...Дзядзька Антось.)*

5. Дзеці любілі Антося за... *(...Шчырасць, чуласць, вынаходлівасць, дабрыню.)*

6. Якія прыёмы выкарыстоўвае Якуб Колас, калі паказвае працэс прыгатавання дзядзькам клёцак? *(Гумар, іронію, камізм.)*

7. Як вы разумееце значэнне слова «штукар»? *(Майстар.)*

Агучванне вынікаў працы.

Н а с т а ў н і к. Працягваем нашу працу і звернемся да эпіграфа. Як вы разумееце словы Антуана дэ Сэнт-Экзюперы? *(Адказы вучняў.)*

- Ці быў у вашым дзяцінстве такі чалавек, якім для Костуся, яго братоў і сясцёр быў дзядзька Антось? *(Адказы вучняў.)*
- На ваш погляд, якімі павінны быць узаемаадносіны дарослых і дзяцей? Запішыце пяць-шэсць самых значных для вас паняццяў.

Словы для даведкі: чуласць, добразычлівасць, гумар, нянавісць, хлусня, кемлівасць, знаходлівасць, шчырасць, даверлівасць, абыякавасць, эгаізм, чэрствасць, дабрыня, любоў.

Агучванне вынікаў працы.

Выснова. Узаемаадносіны дзядзькі Антося з дзецьмі таксама былі даверлівымі, шчырымі, сяброўскімі.

II. Аперацыйна-пазнавальны этап.

Настаўнік. Пяройдзем да разгляду твора. Папрацуем з тэкстам і высветлім, якім жа быў дзядзька Антось на самай справе. Вызначым рысы натуры галоўнага героя праз аўтарскую характарыстыку.

• Знайдзіце ў творы радок пра тое, што дзядзька Антось быў добры, любіў дзяцей. *(«Прыхілен дзядзька быў да дзетак...».)*

• Дзядзька Антось валодаў педагагічным талентам? *(«Ён быў настаўнікам, суддзёю...».)*

• Як ён трымаўся поруч з дзецьмі і ставіўся да іх? *(«Яшчэ замецьце, што з малымі // Ён размаўляў, як са старымі, // І з імі радзіўся, спрачаўся — // Як ройны з ройнымі трымаўся!»)*

• Якімі талентамі валодаў дзядзька Антось? *(Ён валодаў талентам апавядальніка: «А дзядзька ўсё табе пакажа. // Цікавасць усю тваю развяжа...» Ён быў вынаходлівым, здольным да розных умельстваў: «І дзядзька майстар быў на штукі // І быў механік на ўсе рукі...»)*

Выснова. Такім чынам, дзядзька Антось займаў у жыцці і выхаванні дзяцей значнае месца. Дзеці любілі яго за ўвагу да іх, таленавітасць, вынаходлівасць.

Фізкультхвілінка.

Настаўнік. Прадоўжым нашу працу. Якія ж рысы характару выяўляюцца ў асобе дзядзькі Антося? Якія дзеянні і ўчынкі ён робіць, каб зацікавіць дзяцей? Давайце і паспрабуем гэта выявіць з дапамогай табліцы.

Заданне. Запішыце дзеянні і ўчынкі дзядзькі Антося, праз якія выяўляюцца яго рысы характару.

Рысы характару	Дзеянні, учынкі
Эстэтычны густ	Падарожжа ў Ліпава (мог выбраць прыгожую мясціну, вызначаўся ўменнем адчуваць прыроду).
Назіральнасць	Падарожжа ў Ліпава (здольны заўважаць хараство ў навакольных краявідах, праяўляў цікавасць да ўсяго жывога на зямлі).
Дабрыня, прыхільнасць да дзяцей	Задавальняў цікавасць дзяцей да навакольнага свету, цярпліва слухаў іх пытанні, ахвотна адгукаўся на іх просьбы.
Вынаходлівасць	Умеў рабіць розныя рэчы, быў механікам, мастаком, апавядальнікам, кулінарам.

Выснова. Для таго каб зацікавіць дзяцей, дзядзька Антось не шкадуе часу: апавядае ім казкі, наладжвае вандроўкі, адгукаецца на іх просьбы, адказвае на пытанні і інш. Такім чынам, Якуб Колас паказаў дзядзьку Антося як старэйшага сябра дзяцей, мудрага педагога, таленавітага апавядальніка, майстра на ўсе рукі.

Настаўнік. А як увасобілі вобраз гэтага персанажа мастакі? Якімі сродкамі карысталіся, каб стварыць вобраз дзядзькі Антося?

Дэманструецца слайд з рэпрадукцыяй Васіля Шаранговіча «Дзядзька-кухар». — Рэжым доступу: *http://delaemvmeste.by/galereya-vasiliy-sharangovich/)*

Творчая работа.

Заданне. Падбярыце вобразныя азначэнні да слоў, карыстаючыся табліцай.

Твар	Вочы (выраз пачуццяў)
Бровы	Вусны
Нос	Рот
Вочы (форма)	Фігура
Вочы (колер)	Пастаць

Вобразныя азначэнні

Твар	Круглы, авальны, трохвугольны, квадратны, трапецападобны
Бровы	Кароткія, доўгія, вузкія, шырокія, прамыя, гарызантальныя, дугападобныя, скошаныя наверх, ламаныя, скошаныя ў сярэдзіну, нізкія, рассунутыя, высокія, асіметрычныя
Нос	Вузкі, тонкі, высокі, прамы, шырокі, тоўсты, скрыўлены, тупы, востры, круглы
Вочы (форма)	Круглыя, авальныя, вузкія, трохвугольныя
Вочы (колер)	Сінія, блакітныя, шэрыя, карыя, цёмныя, чорныя, выцвілыя
Вочы (выраз пачуццяў)	Добрыя, ясныя, закаханыя, ласкавыя, разумныя, шчырыя, строгія, суровыя, хітрыя
Вусны	Тонкія, тоўстыя, падціснутыя, выпуклыя
Рот	Малы, куткі гарызантальныя, вялікі, куткі прыўзнятыя, куткі апушчаныя
Фігура	Стройная, худая, мажная
Постаць	Сутулаватая, прысадзістая

(У выніку атрымаецца падрабязнае апісанне знешняга выгляду дзядзькі Антося.)

Настаўнік. Скажыце, калі ласка, а які самы цікавы, займальны і запамінальны эпізод у творы? *(Кухарскі эксперымент дзядзькі Антося.)*

Давайце перанясёмся ў канец XIX ст. і паспрабуем клёцак, звараных дзядзькам Антосем.

Прагляд эпізоду «Дзядзька-кухар» з мастацкага фільма «Новая зямля» (1982). — Рэжым доступу: *https://www.youtube.com/watch?v=pd5LHvcAWsE.*

- Ці чакалі вы такога фіналу пры гатаванні дзядзькам клёцак? *(Адказы вучняў.)*
- Дык мо дзядзька Антось зусім не майстар-штукар? *(Канечне, майстар. Жаданне зрабіць для дзяцей адкрыццё, прынесці ім хвіліны радасці падштурхоўвалі дзядзьку Антося да эксперыментаў, можа, не заўсёды ўдалых, але ўжо сам працэс прыносіў дзецям задавальненне, незалежна ад вынікаў.)*
- У чым падабенства пры ўвасабленні вобраза дзядзькі Антося? *(Гэта, у першую чаргу, адносіны да дзяцей, каларытная мова, гумар.)*

III. Кантрольна-рэфлексійны этап. Выстаўленне адзнак.

Настаўнік. Сёння мы жывём у імклівым і зменлівым свеце. Якімі ўменнямі, на вашу думку, павінны валодаць дарослыя, каб завяваць аўтарытэт у дзяцей? *(Адказы вучняў.)*

Мы падрабязна пазнаёміліся з вобразам дзядзькі Антося, убачылі, што ён быў сапраўдным майстрам, таленавітым чалавекам.

Прапаную кожнаму з вас запоўніць табліцу **«Плюс-мінус-цікава»**.

+	—	Цікава
Усё на ўроку спадабалася, інфармацыя і формы працы выклікалі станоўчыя эмоцыі.	Усё не спадабалася, было нецікавым і незразумелым.	Усе факты цікавыя, яшчэ хацелася б даведацца новае па гэтай тэме.

(Гэты прыём рэфлексіі дазваляе зірнуць на ўрок вачамі вучняў, прааналізаваць яго з пункту гледжання каштоўнасці для кожнага ўдзельніка вучэбнага працэсу.)

Настаўнік. Адносіны да родных людзей — галоўны крытэрый чалавечнасці. Па тым, ці прыслухоўваюцца маладыя да бацькоўскай думкі, ці паважліва яны ставяцца да бацькоў і блізкіх людзей, мяркуюць пра іх выхаванасць. Здаўна ў нашым народзе лічылі: «Бацька і маці ад Бога ў хаце, хто іх зневажае, дабра не знае». Мне падаецца, што адносіны павінны будавацца з улікам магчымасцей, інтарэсаў і асаблівасцей адно аднаго. У дарослых ёсць тое, чаго няма ў дзяцей, але дзеці валодаюць тым, чаго няма ў нас. Разам нам удаецца аб'яднаць убачанае і адчутае, знайсці, так бы мовіць, інтэграванае светабачанне і светаадчуванне. Спадзяюся, вашы ўзаемаадносіны з дарослымі будуць менавіта такімі, пабудаванымі на даверы і шчырасці.

IV. Дамашняе заданне *(на выбар).*

1. Скласці план урыўка «Дзядзька-кухар».
2. Падрыхтаваць аргументаваны адказ па тэме «Прыгажосць і прывабнасць унутранага свету дзядзькі Антося».
3. Намаляваць ілюстрацыю да твора.